

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 6, December 2021

www.historystudies.net

AFYONKARAHİSAR GUREBA / MEMLEKET HASTANESİ

Afyonkarahisar Gureba/Memleket Hospital

Prof. Dr. Sadık Sarısamam

Afyon Kocatepe Üniversitesi

ssadik@aku.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7317-195X

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.10.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.11.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1064

Atıf – Citation:

Sadık Sarısamam, "Afyonkarahisar Gureba/Memleket Hastanesi", *History Studies*, 13/6, Aralık 2021, s. 1879-1899.

AFYONKARAHİSAR GUREBA / MEMLEKET HASTANESİ

Afyonkarahisar Gureba/Memleket Hospital

Prof. Dr. Sadık Sarısan

Öz

Memleket Hastaneleri Cumhuriyetin ilk yıllarındaki en yaygın hastanelerdi. Bu hastanelerin varlığı Osmanlının son dönemine dayanır. Memleket Hastanesi ismi ilk defa 1879 yılına ait bir belgede “İzmir Memleket Hastanesi” olarak geçmektedir. Sultan II. Abdülhamit Döneminde kurulan Gureba Hastanelerinin isimleri bilahare Memleket Hastanesi olmuştur. Afyonkarahisar’da da böyle bir süreç işlemiştir.

Afyonkarahisar Gureba Hastanesi, 1907 yılında halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir. İlk binanın tapusu belediyeye aitti. Hastane bilahare Özel İdare’ye devredildi. Özel İdare ile belediye arasında hastane binası yüzünden sorunlar yaşandı. Ardından Ciritler Kayası mevkiinde 1937 yılında inşasına başlanıp, 1946’da tamamlanan yeni binasına taşınmıştır.

Özellikle ilk yıllarda bu hastanede tüm ihtisas alanlarında doktor bulmak mümkün değildi. Teknik donanım da yetersizdi. Röntgen 1926 yılında gelmiştir. Bütün imkânsızlıklara rağmen fakir halkın sağlık hizmetlerinden yararlandırılmasına özen gösterilmiştir. 1926 yılı içerisinde Afyonkarahisar Memleket Hastanesinde tedavi edilen hastaların yaklaşık %10’u fakir hastalardan oluşmaktaydı. Hastane, 1955 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanarak Devlet Hastanesi adını almıştır.

Bu makalenin amacı, Türkiye’de sağlık hizmetlerinin gelişimine ve taşrada yaygınlaşmasına büyük katkı sağlayan Memleket Hastanelerinin önemini Afyonkarahisar Memleket Hastanesi özelinde ortaya koymaktır. Araştırmada büyük ölçüde Afyonkarahisar basını, TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi belgelerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Sağlık, Memleket Hastanesi, Gureba Hastanesi, Bulaşıcı Hastalıklar.

Abstract

Memleket hospitals were the most common hospitals in the first years of the Republic. These hospitals date back to the last period of the Ottoman State. The name “Memleket Hastanesi” was seen for the first time as “İzmir Memleket Hastanesi in a document of 1879. The names of Gureba Hospitals established during the period of Sultan Abdülhamit II afterwards changed into Memleket Hospitals this process also occurred in Afyonkarahisar.

Afyonkarahisar Gureba Hospital was built in 1907 with the help of public. The title of the first building belonged to the municipality. The hospital was afterwards assigned to the Local Government. The Local Government had some problems with the municipality due to this hospital building. Following that, it moved to the new building the construction of which was started in Ciritler Kayası location in 1937 and completed in 1946.

Especially in the first years, it was not possible to find doctors from all specializations in this hospital. Technical installation was also inadequate. An x-ray machine came in 1926. Nevertheless, a special care was taken that the poor public could also be benefited from health services despite the impossibilities. For example, approximately 10% of the patients treated in Afyonkarahisar Memleket Hospitals consisted of poor patients in 1926. The hospital was attached to the Ministry of Public Health and Welfare and it was named as Public Hospital in 1955.

The purpose of this article is to reveal the importance of Memleket Hospitals , specific to Afyonkarahisar Memleket Hospitals , making a great contribution to the development of health services and their prevalence in the country in Turkey. The research benefited especially from the documents of the Afyonkarahisar Press and the Prime Ministry Ottoman Archives and Republic Archives of the Directorate of State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey.

Keywords: Afyonkarahisar, Health, Memleket Hospitals, Gureba Hospitals , Infectious Diseases.

Giriş

Memleket Hastaneleri, Cumhuriyetin ilk yıllarında en yaygın hastanelerdi. Bu hastanelere Memleket Hastanesi denilmesinin sebebi her yönüyle mahalli olmasından kaynaklanmaktadır. Hastaneler, Muhasebe-i Hususiyelerce (Özel İdare) ve yerel halkın yardımlarıyla inşa edilmiş, her türlü masrafları yine mahalli gelirlerden karşılanmıştır. Bu nedenle genel bütçeye yük olmamışlardır. Bu uygulama dönemin sağlık politikasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde sağlık hizmetleri mahalli idarenin görevi olarak telakki edilmiştir. Merkezi hükümet sadece hastanelerin teftişi ve denetimi anlamında faaliyet göstermiştir. Sağlık hizmetleri, "Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü" olarak adlandırılan İl Sağlık Müdürü tarafından organize edilmekteydi. İl Sağlık Müdürü, ildeki Askeri Hastane hariç diğer bütün sağlık kuruluşlarını denetleyebiliyordu.

Memleket Hastanesi ifadesi tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk defa 2 Haziran 1879 tarihli bir belgede "İzmir Memleket Hastanesi" için kullanılmıştır. Bu ifade belgede "fukara için yapılmış olan Memleket Hastanesinin mesarif-i ruz-merresine (günlük) vaki iradı olmadığından..." şeklinde yer almıştır.¹ 1892 tarihli bir başka belgede Kuds-i Şerif Memleket Hastanesi tabibi Hüseyin Bey'den bahsedilmiştir.² Yine 13 Haziran 1915 yılında Çankırı Memleket Hastanesi ifadesi kullanılmıştır.³ Bir başka belgede 1920 yılında Tekirdağ Memleket Hastanesi için geçmiştir.⁴

Ayrıca salnamelerde de Memleket Tabibi ifadesi yer almaktadır. Örneğin Hüdavendiğar Vilayeti'nin 1292/1875 tarihli vilayet salnamesinde Sandıklı kazası belediye meclisi üyeleri arasında Memleket Tabibi Ali Efendi'nin adı geçmektedir.⁵ Daha sonraki salnamelerde de Memleket Tabibi adı çeşitli vesilelerle zikredilmiştir.

Gülay Yıldırım Memleket Hastanesi isminin 1914 yılından itibaren yaygınlaştığını belirtmiştir. O, İttihat ve Terakki idaresinde Sultan II.Abdülhamit dönemini hatırlatan Hamidiye ve daha eskiye atf yapan gureba terimlerinin yerine, ülke genelinde Memleket Hastanesi tabirinin kullanılmaya başladığını yazmıştır.⁶ Ancak yukarıda zikredilen belgelerden de anlaşıldığına göre İkinci Meşrutiyet döneminde Gureba Hastanesi adı yoğun olarak kullanılmaya devam etmiştir. Kısmen de Memleket Hastanesi ifadesi kullanılmıştır. Memleket Hastanesi isminin tamamen yerleşmesi cumhuriyet döneminde söz konusu olmuştur.

1.Karahisar-ı Sahib Hamidiye Gureba Hastanesi

Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sahib) Memleket Hastanesinin tarihi benzerlerinde olduğu gibi Gureba Hastanesine dayanmaktadır. Karahisar-ı Sahib Gureba Hastanesi'nin kurulmasına yönelik çabaların 1902 ya da daha önceki bir tarihte başladığı düşünülebilir. Atabek, hastanenin H.1320 / M. 1902 tarihinde Taşlıdere mevkiinde Girit muhacirlerinin iskân edildiği, Hamidiye Mahallesi olarak bilinen bir yerde teşkil edildiğini belirtir.⁷

Arşivlerde Karahisar-ı Sahib'de Gureba Hastanesi kurulması ile ilgili ilk belge ise 29 Nisan 1902 tarihlidir. Belge Dâhiliye Mektubi kaleminden çıkmıştır. Burada "Karahisar-ı Sahib

¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vela Riyaseti Defterleri (MVL), 255/61.

² BOA. İrade Taltifat (İ.TAL), 6/45, 11

³ BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH.EUM), 2. Şb, 7/19

⁴ BOA. Dahiliye Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH. UMVM), 42/72.3 Zilhicce 1338/ 18 Ağustos 1336/1920.

⁵ Hüdavendiğar vilayeti 1292/1875 Salnamesi, Matbaa-i Vilayet-i Hüdavendiğar, Def'a: 6, s. 97.

⁶ Gülay Yıldırım, "19. Yüzyılın Sonlarında Sağlık Alanında Modernleşmeye Bir Örnek: Sivas Gureba Hastanesi Projesi", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.31, Güz 2020, s.789-790.

⁷ Ömer Fevzi Atabek, Afyon Vilayeti Tarihçesi, Haz: Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi yayınları, Afyon 1997, s.254.

kasabasında inşaatına lüzum görülen Gureba Hastanesinin 20 yataklık olmak üzere tesisi ve küşadı ve mesarif-i inşaiyyesi için bir defaya mahsus olmak üzere 50.000 kuruş raddesinde ianenin mahallince cem ve tedariki Meclis-i İdare-i Vilayetçe tensib edilerek meblağ-ı mezburun cebr ü şiddet ve su-i istimalat vukua getirülmeksizin cem ve tedariki mahalline tebliğ kılındığı" belirtilmiştir. Buna göre Karahiasar-ı Sahib'de Gureba Hastanesi inşası "*hıfz-ı sıhha*" meselesi olup halkın genelinin talebini karşılamaya yöneliktir. Hastanenin inşası için gerekli masrafların karşılanmasına katkı hususunda hükümet memurları, ümera-yı askeriyye, şehir eşrafı ve ileri gelenler fikir birliği içerisindeyler.

20 yataklı olarak inşa edilmesi planlanan hastanenin inşa masrafı 50.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Hükümet merkezi bu paranın halkı zorlamadan yasalara uygun olarak toplanmasını şart koşmuştur.

Diğer taraftan hastanenin daimi giderleri ise o günkü rakamla yıllık 20.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu daimi giderler içerisinde personel, ilaç, gıda maddeleri ve benzeri masraflar yer almaktadır. İhtiyaç duyulan parayı temin etmek üzere senede 30.000 kuruşluk piyango çekilişi yapılması Hüdavendiğar vilayetince teklif edilmiş olmasına rağmen hükümetin bu hususta çekinceli davrandığı görülmüştür.

Zira benzer bir talep daha önce Edirne vilayetinden gelmişti. Edirne valiliği Gümülcine kazasında yapılmış olan beledi hastanesinin ihtiyaçlarının temini için 30.000 kuruşluk piyango düzenlenmesini istemişti. Sadrazamlık makamı tarafından bu vilayete gönderilen cevabi yazıda piyango çekilişine ruhsat verilebilmesi için piyango kurallarının net bir şekilde belirlenmesi gerektiği cevabı verilmiştir. Nihayetinde Afyonkarahisar Memleket Hastanesinin daimi giderlerinin böyle bir yöntemle çözülemeyeceği anlaşılmış ve piyango çekilişinden vazgeçilmiştir.

Sonuç olarak devlet merkezinin önerisi Karahisar merkez kazası ile görüşmek suretiyle belediye gelirleri fazlasından yararlanılması veya başka sağlam bir para tedariki yöntemi bulunması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bulunacak yöntemin Sadrazamlık makamının da onayı alındıktan sonra uygulanmasına karar verilmiştir.⁸

Bu şartlarda hastanenin daimî masrafları için gaz sandığı ve ispirtonun her kantarıyla zebhiyye (hayvan kesimi) vergilerine bir miktar zam yapılması, Karahisarı Sahib Sancağı Meclis-i İdaresince önerilmiştir. Bu öneri, Hüdavendiğar Vilayeti vasıtasıyla Sadrazamlık makamına sunulmuştur. Sadrazamlık ve Maliye Nezareti, mutasarrıflığa bağlı diğer kazalardan hasta gelemeyeceği gerekçesiyle bu kazaların belediyelerinin daimi masraflara iştirak ettirilmesini doğru bulmamışlardır. Bu kazalarda vergi artırılmasına karşı çıkmışlardır.⁹

2 Ekim 1902 tarihli Şurayı Devlet kararında ise halktan yardım alınmasına izin verilmiş, yardım yapanlara bir senet hazırlanarak gönderilmesi istenilmiştir. Ayrıca hastanenin 40.142 kuruşa mal olacağı belirtilmiş, ancak binanın iç teşrifatı için de 50.000 kuruşluk bir yardıma ihtiyaç duyulmuştur. Bu masraf için merkez kazadan 10.000 kuruş, Sandıklı'dan 20.000 kuruş, Bolvadin'den 10.000 kuruş, Aziziye'den 10.000 kuruş halktan yardım olarak toplanmıştır.

Merkez kaza ve diğer kazalarda gaz yağına sandık başına birer kuruş zam ile 36.000 ve merkez kazadan yardım olarak deveden 5, inek, öküz ve mandadan 2'şer kuruş, keçi ve koyundan 40'ar para alındığı halde senelik takriben 5.840 kuruş olmak üzere toplam 41.840 kuruş toplanmıştır.

⁸ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT), 491/48.

⁹ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT), 491/48.

Ancak toplanan para, masrafa yetmediğinden geri kalan kısmının Belediye dairesinden tamamlanması uygun görülmüştür. Belediyelerden de toplam 38.920 kuruş aktarılmıştır.¹⁰

Sadrızamlık makamının 17 Mart 1903 tarihli yazısında da konu ile ilgili olarak maliye dairesi tarafından hazırlanan mazbatadan bahsedilmiştir. Buna göre gaz sandığına ilavesi talep olunan 40'ar paranın mülhak kazalar tarafından da ödenmesi gerektiği, ancak bunların yeterli olmayacağı, pusulada kaydedilmiş olan 15.000 kuruşa karşılık merkez kazaca başka münasip bir karşılık bulunması gerektiği belirtilmiştir. Hastane inşası için Bolvadin, Aziziye ve Sandıklı kazalarının yapacakları yardımların miktarını gösteren senetlerin hazırlanarak, vilayet merkezine gönderilmesinin lazım geleceği bildirilmiştir.¹¹

Bu arada hastane inşası için yapılan şahsi yardımlar da söz konusudur. 4 Ocak 1906 tarihli bir belgede Dersaadet Mekatibi Umumiye Müfettişliğinden ayrılarak, Afyonkarahisar Sancağı Maarif Müfettişliğine tayin olunmuş olan Nigahi Efendi'nin 1902 yılı Şubat maaşını inşaatı devam etmekte olan Gureba Hastanesine bağışladığı bildirilmiştir. Buna göre Nigahi Efendi, 27 Şubat 1318/12 Mart 1903 tarihli bir kıta senetle 250 kuruş 20 parayı Karahisar-ı Sahib kasabasında inşa olunan guraba hastanesine terk ve teberru etmiştir. Afyonkarahisar Mutasarrıflığı senedin suretini Maarif Vekaleti'ne göndererek bu paranın hastane adına yatırılmasının temin edilmesini talep etmiştir.¹²

Öte yandan belgelerden, hastane inşaatının 1905 sonları ya da 1906 yılı başlarında bittiği anlaşılıyor. Hastane kitabesinde ebced hesabıyla tarih düşülmüştür. Buna göre hastanenin inşası H.1321-1325 tarihleri arasındadır. Buna göre inşaatın 1903 yılında başladığı 1905 yılında ya da 1906 yılı başında tamamlandığı anlaşılmaktadır.¹³ Eylül 1907 tarihli bir belgede “*Bundan bir buçuk sene mukaddem iane-i hamiyet-mendane-i mahalli ile inşa olunub*” ifadesi geçmektedir. Bu ifadeye göre hastane, 1906 yılının ilk aylarında tamamlanmış olmalıdır.¹⁴

Hastane binası, o zamanki yapı tekniği çerçevesinde ahşap bina şeklinde inşa edilmiştir.¹⁵ Hastane ilk inşa edildiğinde bahçe duvarları mevcut değildi. Hırsızlar, hastanenin kilerine dadanınca bilahare bahçe duvarları yapılmıştır.¹⁶ İlerleyen yıllarda ahşap yapı eskimiş ve yıpranmış olduğu için kış mevsiminde binanın ısıtılması güçleşmiştir.¹⁷

Bu arada hastanenin muhtelif isimlerle anıldığı görülmektedir. Sadrazam Mehmet Ferit Paşa imzalı 20 Haziran 1907 tarihli bir belgede, Karahisar Mutasarrıflığının inşaatı tamamlanarak açılışı yapılmış olan Karahisar-ı Sahib Gureba Hastanesinin isminin Hamidiye Gureba Hastanesi olması yönündeki talebine yer verilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına üzere Sultan İkinci Abdülhamid'in adının verilmesi için izin istenmiştir. Bilahare bu iznin alındığı anlaşılıyor. İzin çıkmasından sonra Hüdavendiğar vilayetinden gönderilmiş olan 15 Temmuz 1907 tarihli bir yazıda hastaneye padişahın adının verilmiş olması nedeniyle büyük küçük Afyonkarahisar halkının şükranlarını dile getirdiği belirtilmiştir.¹⁸

Afyonkarahisar'daki hastanenin adı 1911-1912 yıllarında Karahisarı Sahib Ferah Hastanesi adıyla da anılmıştır.¹⁹ 1917 yılında Gureba Hastanesi olarak geçtiği belgelerde görülmektedir. 3

¹⁰ Yusuf Ilgar, “Karahisar-ı Sahib’de Sağlık Hizmetleri ve Guraba Hastanesi”, Başkentte Afyonkarahisar, Özel yayın, Tarihi belirsiz, s. 11-12. (ss. 10-14.)

¹¹ BOA, DH.MKT, 491/48.

¹² BOA, Maarif Nezareti Mektubi kalemi (MF.MKT), 915/72

¹³ Süleyman Gönçer, Afyon İli Tarihi, C. II, (Haz. Ahmet İlaslı), Afyon 1991, s.319-320.

¹⁴ BOA, Babialı Evrak Odası (BEO), 3025/226734.

¹⁵ Haber, 6 Eylül 1943, No: 2414, s. 1.

¹⁶ Yücel Özkaya, Milli Mücadelede Ege Çevresi, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1994, s 69.

¹⁷ Haber, 17 Mart 1945, No: 2565, s. 1.

¹⁸ BOA, DH.MKT, 1178/41.

¹⁹ Ilgar, a.g.m, s. 12.

Kasım 1917 tarihli belgede Gureba Hastanesinin bitişiğindeki 3195 arşın uzunluğundaki dört köşeli kare şeklindeki arsanın hastaneye ait olmadığı, devlet arazisi olduğunun anlaşıldığı, 1000 kuruş bedel ile muhasebe-i hususiyyeye devredildiği belirtilmiştir. Bu arsaya ziraat aletlerinin muhafazası için depo yapılmasına izin verilmiştir.²⁰

22 Mayıs 1923 tarihli bir kayıta “Afyon Merkez Hastanesi” adı kullanılmıştır.²¹ Ömer Fevzi Atabek de hastanenin ilk adının Hamidiye Etfal Hastanesi olduğunu, 1908’de İkinci Meşrutiyetin ilanını müteakip Gureba Hastanesine çevrildiğini belirtmektedir.²² Ancak arşiv belgelerinin hiç birisinde “etfal hastanesi” ibaresi geçmemektedir. Dolayısıyla bu hastanenin çocuk hastanesi olarak yapılmadığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte bir çalışmada Afyonkarahisar Gureba Hastanesi’nin inşasına 1907 yılında Sultan Abdülhamid’in emri ile başlandığı ve hastanenin 1909 yılında tamamlandığı ifade edilmiştir.²³ Yukarıda arşiv belgeleri kaynaklı aktarımlarımıza göre ise hastane inşası, ihtiyaca binaen yerel makamların harekete geçmesi ile gündeme gelmiştir. Sultan Abdülhamid’in isminin verilmesi sonradan söz konusu olmuştur. Hastanenin inşaatına başlanması tarihi de 1907 değil 1902, inşaatın bitim tarihi de 1909 değil 1905 veya 1906’dır.

Bununla birlikte Milli Mücadele yıllarında hastanede doktor kalmadığı anlaşılmaktadır. 1919 yılı itibarıyla bütün yük Sıhhiye Müdürü Doktor Sadık Bey’in üzerindedir. Hastanenin 1919 yılı itibarıyla 40 yataklı dahiliye, hariciye ve frengi hastalıklarına ait üç yatakhane olduğu bilgisi yer almaktadır.²⁴ 1926-1928 yıllarına ait devlet salnamesinde Memleket Hastanesinin 50 yatak kapasiteli olduğu belirtilmektedir.²⁵

Hastanenin ilk başhekimini Operatör Bursalı Emin Bey’dir. Kardeşi Hacı Faik Bey de Dâhiliye doktoru olarak görev yapmıştır. Gureba Hastanesi, Frengi (Bulaşıcı hastalıklar), Dâhiliye ve Hariciye için ayrılmış olan üç koğuştan ibaretti.²⁶ Emin Bey’in 1912 yılı itibarıyla da hastanenin başhekimlik görevini yürütmekte olduğu anlaşılmaktadır.²⁷

1325/1907 tarihli Hüdavendiğâr salnamesine göre Karahisar-ı Sahib Gureba Hastanesi Komisyonu Başkanı Hacı Hüseyin Efendi’dir. Üyeler ise Salim Efendi, Eyüp Ağa, Hacı Bekir Ağa, Hacı Hüseyin Efendi, Hacı Hâfız Efendi, Halil Ağa’dır.²⁸ 1909 yılı itibarıyla ise Afyon Guraba Hastanesinin kadrosu şöyleydi; Baştabip Mukbil Bey, Cerrah İbrahim Efendi, Müdür Mehmet Efendi, Eczacı Simon Efendi, Kâtip Rifat Efendi, 1 aşçı, 3 erkek ve 2 kadın hademe.²⁹

Diğer taraftan hastanenin daimi giderlerinin temin edilmesi sürekli olarak problem olmuştur. Bu sebeple ilk yıl Dersaadet ve İzmir şimendiferleri vasıtasıyla Karahisar’a gelecek eşya ve ticaret mallarından duhuliye vergisi alınması kararlaştırılmıştır. Bir yılın bitiminde hastane adına alınmakta olan bu verginin gelecek yıl da devam etmesi Karahisar Mutasarrıflığı tarafından 21 Eylül 1907 tarihli bir yazıyla önerilmiştir. Mutasarrıflığın yazısında hastanenin hizmete devamını temin edecek gelir kaynağı mevcut olmamasından dolayı demiryolları vasıtasıyla Karahisar’a gelecek ticaret mallarından değerine göre derece derece duhuliye vergisi ödenmesine devam

²⁰ BOA, Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM), 1260/18.

²¹ Ilgar, s. 12.

²² Atabek, a.g.e, s.254.

²³ Baha Taneli, Hatice Şahin, "Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Hastaneler ve Çocuk Hastaneleri", Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri ve Tıp Eğitimi, (ed. Baha Taneli, Hatice Şahin), İzmir 2013, s.35.

²⁴ Özkaya, a.g.e, s 69; Ilgar, a.g.m, s.12

²⁵ T.C Devlet Salnamesi 1927-1928, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatı 3, s.413; Ilgar, a.g.m, s.12.

²⁶ Atabek, a.g.e, s. 254.

²⁷ Ilgar, a.g.m, s.12.

²⁸ Hüdavendiğâr Vilayeti salnamesi, Daf’a: 34, H.1325, Bursa Vilayet Matbaası, s. 519.

²⁹ <https://afyonkarahisardh.saglik.gov.tr/TR,31484/tarihcemiz.html> ET: 5 Şubat 2021.

edilmesi istenmiştir. Yazıda mahalli tüccarın da söz konusu vergiye razı olduğu özellikle belirtilmiştir.³⁰ Sonuç olarak 26 Eylül 1907 tarihinde Sadrazamlık makamının eskiden olduğu gibi vergi alınmasını onaylayan yazısı Hüdavendiğar Vilayetine gönderilmiştir.³¹

Hastanenin daimi giderlerinin karşılanmasında yaşanan güçlükler nedeni ile zaman zaman ek bütçeler de gündeme gelmiştir. Mülki idarede değişiklik yapılması,³² hastaneyi bütçe açısından olumsuz yönde etkilemiştir. 18 Aralık 1915 tarihli bir yazıda Karahisar livasının Hüdavendiğar vilayetine bağlı bulunduğu 1330/1914 senesi zarfında vilayet hesabına, Ziraat Bankası'na yatırılan livaya ait tahsisattan 13.880 kuruş 10 paranın geri ödenmesi talep edilmiştir. Söz konusu ödemenin 1331/1915 yılı bütçesine eklenmesi istenmiştir.

1331/1915 senesi bütçesinin 20. faslına kayıtlı hastane maaşı faslından belirtilen miktardaki meblağın karşılık olarak 25. faslın birinci maddesine (Ziraat Bankası aidatı) ilave tahsisat şeklinde nakline Meclisi Umumi-i Livaca karar verilmiştir. Söz konusu karar, Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığı tarafından 7 Şubat 1916 tarihinde onay için Sadrazamlık makamına gönderilmiştir. Nihayetinde 23 Şubat 1916 tarihinde bu hususta padişahın, Sadrazamın ve Dâhiliye Nazırının da imzalarının yer aldığı bir irade çıkmıştır. Buna göre Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın bu yılın muvazene-i hususiyesinin 20. hastane faslının birinci maaşat maddesinden 13.883 kuruşun çıkarılarak 25. faslının birinci Ziraat Bankası aidatı maddesine naklen ilavesine izin verilmiştir.³³

Bunun dışında 1333/1917 yılı bütçesi ile ilgili olarak da işlem yapılmıştır. Hastanesinin iâşesi için 1332/1916 senesinde Meclisi Umumi-i Liva tarafından 1333/1917 senesi bütçesine ayrılan tahsisat henüz senenin yarısı olmasına rağmen büyük oranda harcanmış, geriye az bir para kalmıştı. Bunun üzerine İdare-i Hususiye'ye ait geçen senenin bütçe fazlasından fevkalade bütçenin dokuzuncu faslına para nakletmesi istenmiştir. Bu paranın Ziraat Nezareti vasıtasıyla ödetilmesine liva encümeni tarafından karar verilmiştir. Bu hususta 4 Eylül 1333/1917 tarihinde irade-i seniyye de istenmiştir.³⁴ Sadrazamlık makamı, 15 Eylül 1333/1917 tarihli yazısında hastane için ilave bütçenin 17. fasıldan ödenmesi kaydıyla izin verilmesini önermiştir. Nihayetinde Dârülmualimîn, Sanayi Mektebi ve hastane için 1333/1917 bütçesine 120.000 kuruşun 17. faslın 2. maddesine ilave edilmesi, padişahın da imzasını taşıyan 4 Zilhicce 1335/ 22 Eylül 1333/1917 tarihli irade-i seniyye ile kabul edilmiştir. Bütçe düzenlemesinin yapıldığı hususunda Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığı, 2 Teşrinievvel 1333/ 2 Ekim 1917 tarihli yazıyla bilgilendirilmiştir.³⁵

Benzer bir durum 1918 yılı için de söz konusudur. Karahisar Mutasarrıflığı tarafından 28 Kânunusani 1334/28 Ocak 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda belirtildiğine göre Liva Gureba Hastanesinin iâşe ve diğer masraflarına 1333/1917 yılı için ayrılan para kifayet etmemiştir. İhtiyacın karşılanması için Liva Meclis-i Umumisinin karar alması ve irade-i seniyye çıkarılması gerekmiştir. Liva Meclis-i Umumiyesi, hastane için 100.000 kuruş daha harcanacağını ön görmüştür. Söz konusu paranın kaza gelirlerine karşılık sayılarak mevcut yılın bütçesinin 17. faslının 2. mesarifât-ı daime maddesine nakil ve sarf edilmesine izin verilmesi liva meclisi tarafından talep edilmiştir.³⁶ Yazışmalar neticesinde bu hususta, 17 Şubat 1918 tarihinde irade-i seniyye çıkmıştır. Bu irade-i seniyyeye istinaden söz konusu işlemin gerçekleştirildiği ve bütçe

³⁰ BOA. BEO, 3025/226734.

³¹ BOA. BEO, 3025/226734.

³² Karahisar-ı Sahib Sancağı, 29 Kasım 1914 tarihli irade-i seniyye ile Hüdavendiğar vilayetinden ayrılarak müstakil liva yapılmıştır. Mustafa Karazeybek "Osmanlılar Döneminde Afyonkarahisar", Anadolu'nun Kilidi Afyon, Afyon Valiliği yayınları, (Haz. Muzaffer Uyan ve diğerleri), Afyon 2004, s. 84

³³ BOA, DH.UMVM, 33/4

³⁴ BOA, DH.UMVM, 33/10

³⁵ BOA, DH.UMVM, 33/10

³⁶ BOA, DH.UMVM, 33/13.

aktarımının yapılarak harcanabileceği 5 Nisan 1918 tarihli bir yazı ile Karahisar Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir.³⁷

Diğer taraftan hastane binası yüzünden muhasebe-i hususiye ile belediye arasında sürtüşmeler yaşanmıştır. Zira Muhasebe-i Hususiye belediyenin tapusunu hastaneden istemiştir. Karahisar Sancağı Muhasebe-i Hususiye Müdüriyeti'nin bu konudaki ilk teşebbüsü 1915 yılına aittir. İdare-i Hususiye, hastane masraflarını kendisi karşıladığı için hastane binasının tapusunu istemiştir. Ancak bu ilk talebe verilen cevapta hastanenin tapuda kaydının bulunmadığı, yeniden tapuya rabtı için harç verilmesi lazım geleceği belirtilmiştir.³⁸

Ancak Karahisar Sancağı Muhasebe-i Hususiye Müdüriyeti, hastanenin masraflarının İdare-i Hususiye tarafından karşılandığına vurgu yaparak 25 Eylül 1915 tarihli ve 418/99 numaralı yazı ile yeniden tapu talebinde bulunmuştur. Yazıda tapu kaydı olduğu anlaşılan hastanenin tapusunun ilgili kanun gereğince değiştirilerek İdare-i Hususiye adına düzenlenmesi istenilmiştir. Müdüriyet bu konuda işlem yapılmadığını görünce livanın 5 Ekim 1915 tarihli ve 189 numaralı kararını gerekçe göstererek konunun takibini "salifularz tapular hakkındaki muamele-i serianın ifası lüzumunun defter-i hakani idaresine emr-i havale buyurulması" babında mutasarrıflığa yazmıştır.³⁹

Belgelerden anlaşıldığına göre hastane binası inşa edildiğinde Karahisar-ı Sahip Belediyesi tarafından idare ediliyordu. Binanın tapu kaydı da belediye üzerine idi. Bilahare hastanenin masrafları muvazene-i hususiyeye devredildi. Bu durumda İdare-i Hususiye, hastane binasının kendilerine devredilmesini sağlamaya çalışmıştır. Ancak 19 Kânunuevvel 1331/1 Şubat 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Karahisar-ı Sahip Mutasarrıflığına verilen cevapta söz konusu hastane binası için İdare-i Hususiye'nin belediyeye kira ödememesi nedeni ile elde ettiği menfaate vurgu yapılmıştır. Binanın İdare-i Hususiye'ye devri için ısrar edilmemesi istenilmiştir. "İktiza olunan hukuk-ı tasarrufiyesinin tebdilinde ısrar olunmaması muvafık ve muktazi görülmüş olub şayet bunların behemehal İdare-i Hususiyeye intikali zaruri görülmekte ise bedelinin tesviyesiyle aletulus tefriği yahud livaca açılacak hastahane ve mekteb menabiinin diğer münasib binalarda tesisi ve küşadı lazım gelir" denilmiştir.⁴⁰

Görüldüğü üzere İdare-i Hususiye'nin hastane binasına belediyeye bedelini ödeyerek sahip olabileceği kararı çıkmıştır. Bunun dışında ikinci bir yol olarak Karahisar livası tarafından ayrı hastane binası yapılabileceği de bildirilmiştir.

Buna rağmen Karahisarı Sahip Mutasarrıflığı hastane binasının İdare-i Hususiyeye devrinde ısrar ederek Dahiliye Nezareti'ne müracaatını sürdürmüştür. Mutasarrıflığın 11 Ocak 1916 tarihli yazısında Belediye Başkanlığı tarafından Sıhhat-i Umumiyenin muhafazası ve marazanın tedavisi için iane-i ahali ile tesis ve inşa olunan Gureba Hastahanesi'nin belediyeye terk ve teberru edildiği hatırlatılmıştır. Hastanenin beş altı seneden beri belediye tarafından idare oluna geldiği, belediye kanununun birinci faslının birinci maddesi gereğince hastane, gurabahane, ıslahhane ve sanayi mektebi gibi müesseselerin idaresinin belediyenin görevleri arasında yer aldığı bildirilmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı belediye adına çıkarılmış olan senedat-ı hakaniyenin idare-i hususiyeye verilemeyeceği belirtilmiştir.

Karahisar livası genel meclisi ise hastanenin merkez ve livaya bağlı kazalar halkının nakdi yardımlarıyla yapılan bir hayır eseri olduğu, emr-i idare ve tamirinin yalnız Karahisar belediyesiyle sınırlı kalmayıp mutasarrıflığa bağlı diğer belediyelerin dahi iştirak etmiş olmaları dolayısıyla Karahisar belediyesinin kanunen bir hakk-ı tasarrufu olamayacağını iddia etmiştir.

³⁷ BOA, DH.UMVM, 33/13

³⁸ BOA, DH.UMVM, 95/11.

³⁹ BOA, DH.UMVM, 95/11.

⁴⁰ BOA, DH.UMVM, 95/11.

Liva meclisi kapalı kalan hastanenin daimî giderlerinin temin edilerek açılmasının İdare-i Hususiye sayesinde mümkün olabildiğini de hatırlatmıştır. Hastanenin masraflarının İdare-i Hususiye bütçesinden yapıldığına dikkati çekmiştir. Ayrıca İdare-i Vilayat Kanunu'na uygun olarak hastanenin faaliyetlerinin mahalli hizmetler arasında yer aldığı belirtilmiştir. Belediyenin başka bir hastane açmasına da mali gücünün yeterli olmadığını bildirmiştir. Hastanenin masraflarının eskiden beri idare-i hususiye tarafından düzenli bir şekilde temin edildiği, hastane binasına ilave bölümler yaptırıldığı yazılmıştır. Özetle Karahisar Mutasarrıflığı ve genel meclisi hastane için İdare-i Hususiye'nin yaptığı fedakârlıklara işaret etmiştir. Hastanenin gelişmesi ve ilerlemesinin sağlanması, kanunun ruhuna uygunluk, maddi ve manevi fayda açılarından da hastane tapusunun İdare-i Hususiye adına çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Hastanenin tapusunun belediye üzerinde kalmasının uygun düşmeyeceğinden hastanenin idare-i hususiye namına "muamele-i feragiyyesinin behemahal icrası lüzumu meclis-i umumi-i livadan ifade edilmesi belediye meclisinin kararı sabıkda ısrarına karşı tapu senedinin idare-i hususiye namına tebdilen tecdidi hususunda hasıl olmuş olmağla icabının emr-i irade buyurulması babında emri ferman hazreti menlehül emrindir" denilmiştir.⁴¹

Bu arada Karahisar Gureba Hastanesi'nin genişletilmesi zaman zaman söz konusu olmuştur. Genişletme taleplerinden ilki 1907 tarihli olup silahlı kuvvetlerden gelmiştir. Karahisar Redif 7. Fırka Kumandanlığı 15 yatak ilave edecek şekilde hastanenin genişletilmesini istemiştir. Söz konusu talebi Karahisar Mutasarrıflığı, 17 Kasım 1907 tarihinde Dâhiliye Nezaretine göndermiştir. Buna göre askerler arasında illet-i efrinciyye (frengi) yaygınlaşmıştır. Bu hastalığın yayılmasının engellenmesi için hastaneye 15 yataklık ayrı bir bölüm yapılması önerilmiştir. Frengi hastalarının diğer hastalardan ayrı olarak tedavi edilmesi lazım geldiği üzerinde durulmuştur. Bu yazıya 13 Şubat 1908 tarihinde verilen cevapta inşaat ve tefrişiyeye masraflarının karşılanabileceği ancak daimi giderlerin problem teşkil edeceği bildirilmiştir. Daimi giderler için bir çare bulunması 2. Ordu Kumandanlığından istenilmiştir.⁴²

Hastanenin genişletilmesi taleplerinden ikincisi 1915 yılında söz konusu olmuştur. Bu defa talep Karahisar-ı Sahib Sancağı Merkez Tabipliği tarafından yapılmıştır. 11 Temmuz 1915 tarihli yazıyla hastanede karantina binası inşa edilmesi için Karahisar Mutasarrıflığına müracaat edilmiştir. Bu yazı şöyledir:

"Mahumu alileri olduğu üzere hastahanelere yatacak maraza kendisinin ne gibi hastalığa duçar olduğu anlaşılacak üzere evvel be evvel karantina mahalline beytutet (geceleme) etmesi usul ve kavaid-i müttehize iktizasından ise de Karahisar-ı Sahib Hastahanesi'nin tesis-i küşadında karantina namıyla bir mahal inşa ve ifraz olunmamasına binaen vürud edegelmekte olan hastaganın bizzarur doğrudan doğruya mevcut hastagan koğuşuna yatırılması tehlikeden salim olamayacağı nazarı itibare alınarak hususıyla şu sırada emraz-ı sariye mevcut olduğundan temas ve sirayete meydan bırakmamak üzere her hastahane olduğu gibi Karahisar hastahanesinde de eşed-i ihtiyacı olan karantina enbiyesi hastahane bağçesinin münasib bir mahallinde zükur ve inasa mahsus iki koğuş ile hademegana iki oda ve iki kademhanenin (tuvalet) müceddiden inşası tahtı vücubunda olduğundan marûlarz karantinahanenin hemen inşasına himmet ve inayet buyurulması için lazım gelenlere emr ve irade buyurulması maruzdur".⁴³

Bu belgeden anlaşıldığına göre Karahisar hastanesinde karantina binası olmaması sorun yaratmaktadır. Özellikle 1915 yılı yaz ayları itibarı ile salgın hastalıkların yaygın olması bu ihtiyacı daha da artırmıştır. Hastaneye gelenlerin hastalığının ne olduğunun anlaşılabilmesi için en azından bir gece ayrı bir binada gecelemleri sağlanmalıdır. Bu yapılamadığı için bulaşıcı hastalık taşıyanları diğer hastaların koğuşlarına yatırmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum bütün hastaları bulaşıcı hastalık riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yüzden kadın ve erkekler için ayrı odaları bulunan bir karantina binasının inşasına şiddetle ihtiyaç vardır. Söz

⁴¹ BOA, DH.UMVM, 95/11.

⁴² BOA, DH.MKT, 1155/85.

⁴³ BOA, DH.UMVM, 95/11.

konusu karantina binasının en kısa zamanda yapılması için gerekli teşebbüslerde bulunulmalıdır. Aynı gün Karahisar-ı Sahib Sancağından mutasarrıflığa gönderilen yazıda da karantina binasına olan ihtiyaç üzerinde durulmuştur. Kadın ve erkekler için ayrı odaları bulunan bir karantina binasının hastane bahçesine ivedilikle inşa edilmesi için ilgililere emir verilmesi talep edilmiştir.⁴⁴

Bu doğrultuda karantina binası ile ilgili olarak teknik çalışmalar yapılmıştır. Karahisar Livası mühendisi bina keşif raporunu 17 Ağustos 1331/30 Ağustos 1915 tarihinde tamamlamıştır. İki odalı karantina binası için toplam gider 49.965 kuruş olarak hesaplanmıştır.⁴⁵ Ancak 20 Kasım 1915 tarihli bir yazıdan anlaşıldığına göre öncelikle hastane binası tapusunun belediyeden İdare-i Hususiye devri şart koşulmuştur.⁴⁶ Belgeler takip edildiğinde bu dönemde tapunun İdare-i Hususiye üzerine alındığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2. Afyonkarahisar Memleket Hastanesi

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde hastanenin adı kesin olarak “Memleket Hastanesi” şeklinde geçmektedir. Hastane binasının İdare-i Hususiye (Özel İdare)’ye devrinin hala gerçekleşmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Hastane belediyeye ait olan mevcut binada faaliyet göstermeye devam etmiştir. Binanın eksiklerinin giderilmesi için zaman zaman ihaleler açılmıştır. Örneğin 1928 yılında hastanesinde inşa edilecek mutfak, hamam ve yemekhane için 13 Ekim tarihinde ihale açılmıştır.⁴⁷ 6 Kasım 1929 tarihinde de tamirat ihalesi yapılacağı duyurulmuştur.⁴⁸ 1932 yılında da Memleket Hastanesine ilave pavyon inşası gündeme gelmiştir. Söz konusu pavyon inşası ihalesinin 30 Kasım 1932 Çarşamba günü yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁹

Bu arada 1932 yılı itibarıyla Elektrik Santralinin, belediye malı olup muhasebe-i hususiye tarafından kullanılmakta olan hastane binası ile mübadele edilmesi gündeme gelmiştir.⁵⁰ Ancak bu da gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte hastane binasının kira bedelinin uzun süredir ödenmemesi, belediye ile sorun yaşanmasına yol açmıştır. Belediye kira bedelini alamadığı için binanın tahliyesini hastaneden talep etmiş, tahliye işlemi gerçekleşmeyince bilahare Memleket Hastanesini mahkemeye vermiştir.⁵¹

Öte yandan Afyonkarahisar’daki Memleket Hastanesi için 100 yataklı yeni bir bina yapılması gündeme gelmiştir. Genelkurmay Başkanlığı da askeri gerekçelerle bu projeye destek vermiştir.⁵² Bu çerçevede yeni bina için yer arama çalışmaları devam etmiştir. Ağustos 1937’de Vilayet Meclisi olağanüstü bir toplantı yaparak çocuk bahçesi arazisinin hastane yapılmak üzere ücretsiz Özel İdareye verilmesine karar vermiştir.⁵³

Bilahare bu karardan kısa süre sonra vazgeçilmiş, hastane inşaat alanı olarak Bolvadin yolu üzerindeki mezarlık arsası gündeme gelmiştir.⁵⁴ Ardından üçüncü defa karar değiştirildiği görülmektedir. Buna göre hastane, hayvan pazarı yapılacak olan Ciritler Kayası önüne inşa edilecektir. Hayvan pazarının ileride başka bir yere taşınacağı belirtilmiştir.⁵⁵

Bu kararı takiben muhasebe-i hususiye belediye gazhanesi ve cirit kayası civarındaki yedi parça araziye istimlak etme kararı almıştır. Bu arazilerin fiyat takdiri için komisyon

⁴⁴ BOA, DH.UMVM, 95/11.

⁴⁵ BOA, DH.UMVM, 95/11

⁴⁶ BOA, DH.UMVM, 95/11.

⁴⁷ Son Haber, No:211–491, 29 Eylül 1928, s. 3.

⁴⁸ Son Haber, No:842, 11-İkinciteşrin/ Kasım 1929, s.3.

⁴⁹ Son Haber, No: 1321, 14-İkinciteşrin/ Kasım 1932, s.3

⁵⁰ Son Haber, No: 1245,4 Şubat 1932, s.1

⁵¹ Son Haber, No: 1325, 28 İkinciteşrin/Kasım 1932, s. 2

⁵² Haber, No: 1838, 11 Nisan 1938, s.1.

⁵³ Haber, No:1773, 2 Ağustos 1937, s.1

⁵⁴ Haber, No: 1789, 16 Ağustos 1937, s.1

⁵⁵ Haber, No: 1821, 31 Ocak 1938, s. 2.

oluşturulmuştur. Komisyon çalışmalarını tamamlamış ve istimlak bedellerini belirlemiştir. Buna göre istimlak edilmesine karar verilen araziler, sahipleri ve istimlak bedelleri şu şekildedir: 13.833,75 metrekare genişliğindeki Tahmiscioğlu Şükrü'ye ait arazinin bedeli 500 lira, 11.017,75 metrekare Tahmiscioğlu Şükrü'ye ait ikinci arazinin bedeli 500 lira, 3.663,37 metrekare genişliğindeki Danaoğlu Hasan'a ait arazinin bedeli 160 lira, 2.379,37 metrekare genişliğindeki Boyacı kızı Kerime'ye ait arazinin değeri 60 lira, 2.414 metrekare genişliğindeki Müstevit oğlu Ömer'e ait arazinin değeri 40 lira, 850 metrekare genişliğindeki Danaoğlu Halil'e ait arazinin değeri 80 lira, 600 metrekare genişliğindeki Dehmenoğlu Mustafa'ya ait arazinin değeri 25 liradır.

Belirtilen söz konusu bedele arazi sahipleri razı olmazlarsa 8 gün içinde bir yazı ile belediyeye müracaat etmeleri gerekmektedir. Bu süre geçtikten sonra yapılacak itirazların herhangi bir kıymeti olmayacaktır.⁵⁶ 1938 yılı Mart ayı itibarıyla istimlak işlemleri tamamlanmıştır.⁵⁷ Bu yılın ilkbahar aylarında havalar düzelir düzelmez hastane inşaatına başlanacağı belirtilmiştir.⁵⁸ Buna göre hastane için istimlak edilen arazinin toplam miktarı 34.758 metrekaredir.

Hastane binanın projesi 14 Şubat 1938 tarihinde Sıhhiye Vekâleti tarafından hazırlanmıştır. Binaın sol kısmına poliklinik, sağ kısmına hasta kabul antresi ve müştemilatı yerleştirilmiş, arka blok ise idareye tahsis edilmiştir. Poliklinik kısmında dâhiliye, hariciye, nisaiye, kısımları ile ayrıca göz, kulak ve burun servisleri, röntgen laboratuvarı, elektroterapi ve hidroterapi kısımları olacaktır. Bodrum katında mutfak, çamaşırhane, etüv, kalorifer ve kömürlük, otopsi, gasilhane ve müstahdem odaları vardır. Mutfaktaki yemek kokusunun binanın diğer kısımlarına gitmemesi temin edilecektir. Birinci katta iki adet ameliyathane olacaktır. Sterilizasyon kısmı bu iki ameliyathanenin ortasına yerleştirilmiştir. Hasta odaları ve koğuşları da birinci kattadır. Hasta odalarının koridor tarafındaki duvarlarına hem odayı hem de koridoru indirekt bir şekilde aydınlatacak lambalar konulacaktır. Bu suretle hastaların geceleri ışıktan rahatsız olmadan uyuyabilmeleri temin edilecektir. Bütün hasta odalarının ve koğuşlarının ön taraflarına balkonlar konulmuştur.⁵⁹

Hastane binasının inşası süreci yerel basına yansımıştır. Buna göre Afyon Valiliği, 6 Nisan 1938 Çarşamba günü Afyon Daimi Encümeninde Memleket Hastanesi için kapalı zarf usulü ile eksiltme ihalesi açmıştır. İhalenin keşif bedeli 168.028 lira 29 kuruş olarak belirlenmiştir. İhale ilanında inşaatın 61.000 liralık kısmının 1937 mali senesi içerisinde yapılması, kalan kısmının da 1938 yılında tamamlanması şartı getirilmiştir. Ödemelerin ise 61.000 lirasının 1937 yılı bütçesinden, 40.000 lirasını 1938 bütçesinden ve 67.028 lira 29 kuruş da 1939 bütçesinden yapılacağı belirtilmiştir.⁶⁰ Söz konusu ihaleyi Müteahhit B. Hasan Hulki ve arkadaşları kazanmıştır. 150.000 lira civarında olacağı varsayılan harcamanın bakanlığın 1937, 1938 ve 1939 bütçelerinden karşılanmasına karar verilmiştir. İnşaatın üçte birlik kısmının 1938 yılının Haziran ayına kadar biteceği, kalan kısmının da 1938 yılı içerisinde tamamlanacağı öngörülmüştür. Basında belirtildiğine göre "*Hastahane 100 yataklı olacak ve iki istasyon arasında şose kenarına, şimal rüzgârlarından mahfuz, güneşi bol bir mevkie yapılacaktır*".⁶¹

Ömer Fevzi Atabek'in belirttiğine göre 30 Nisan 1938 Cumartesi günü hastanenin temeli resmi bir törenle Afyon Valisi Ahmet Durmuş Örendilek tarafından atılmıştır. Hastane, Çiftlar Mezarlığı yanında, istasyona yakın bir yerde 100 yataklı ve dört kat olarak inşa edilecektir. Hastane binasının uzunluğu 91,75, eni 15,75 olan ve 16,20 metre olacaktır.⁶²

⁵⁶ Haber Gazetesi, No:1827, 28 Şubat 1938, s:2

⁵⁷ Haber Gazetesi, No: 1832, 21 Mart 1938, s.2

⁵⁸ Haber Gazetesi, No: 1828, 7 Mart 1938, s.2

⁵⁹ Haber, No: 2467, 20 Mart 1944, s. 1.

⁶⁰ Haber, No: 1834, 28 Mart 1938, s. 2.

⁶¹ Haber, No: 1838, 11 Nisan 1938, s. 1.

⁶² Atabek, a.g.e, s.246.

Bu arada 1938 yılı Nisan ayı itibarıyla vilayet bütçesinde hastane yapımı için ayrılan paradan 1.700 lirası artmış, bu paranın öğretmenlerin mesken bedeline sarfı kararlaştırıldığı basında belirtilmiştir.⁶³ Yerel basında 1938 yılı Aralık ayı itibarıyla hastane binası kaba inşaatı büyük oranda yükseldiği Afyonkarahisar halkına duyurulmuştur.⁶⁴

Fakat İkinci Dünya Savaşı şartlarının ortaya çıkmaya başlaması Türkiye'yi tedbirli davranmaya zorlamıştır. Bu yüzden Afyonkarahisar Vilayet Meclisinin 28 Mart 1939 tarihli toplantısında mevcut Gureba Hastanesi binasının 75 yataklı olacak şekilde genişletilmesine ve hastaneye bir pavyon ilavesine karar verilmiştir.⁶⁵ Ancak bu karar uygulamaya konulamamıştır.

Yeni hastane binasının inşası ise beklenenden çok uzun sürmüştür. 1941 yılında yerel basında hastane hakkında çıkan bir yazıda ücretlerin çok yükseldiği, sadece kalorifer tesisatı için 80.000 liraya yakın bir paraya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Valiliğin şimdilik kaloriferden vaz geçmeyi, hava yenileme deliklerinden soba boruları çıkarmak suretiyle hastaneyi ısıtmayı planladığı üzerinde durulmuştur. Özel idarenin imkânlarının yeterli olmadığı, Sağlık Bakanlığı'nın devreye girmesi ve devlet bütçesinden yardım edilmesi gerektiği yazılmıştır.⁶⁶

Bütün bu anlatılanlar müteahhitlerin paralarını alamadıkları için işi bıraktıkları anlamına gelmektedir. Afyon Valiliği hastane binasının tamamlanmasını sağlamak için yeni çabalar içerisine girmiştir.⁶⁷ Memleket Hastanesi için 1942 yılında 83.577 lira 12 kuruş keşif bedelli ikmali inşaatı ihalesi kapalı zarf usulü ile eksiltmeye konulmuştur. İhalenin 28 Ağustos günü daimi encümende yapılacağı duyurulmuştur.⁶⁸ İnşaat ihalesine istekli çıkmadığından 25 Eylül 1942 Cuma günü tekrar edilmiştir.⁶⁹

Yine hastanenin elektrik tesisatı 8.852 lira 70 kuruş muhammen bedelle 28 Ağustos 1942 günü vilayet daimi encümeninde ihaleye açılmıştır.⁷⁰ Elektrik işleri için talipli çıkmadığından ihale tarihi 9 Eylül 1942 gününe alınmıştır.⁷¹ Bu defa da talipli çıkmayınca 10 Eylül 1942 tarihinden itibaren bir ay süre ile pazarlık usulüne geçilmiştir.⁷² Elektrik tesisatı eksiltmesi 12.251 lira muhammen bedelli olarak 6 Ocak 1943 tarihinde yeniden yapılmıştır. Ancak bu ihale başka bir elektrik ihalesi midir? Yoksa fiyat yükseltilecek yeniden mi aynı iş için açılmıştır bilemiyoruz.⁷³

Valilik Memleket Hastanesi için 62.441 lira 44 kuruş muhammen bedelli sıvama ihalesi de açmıştır. İhalenin 4 Kasım 1942 günü hükümet binasındaki daimi encümende yapılacağı belirtilmiştir.⁷⁴ Fakat istekli çıkmadığı için ihale 25 Kasım'a tehir edilmiştir.⁷⁵

Hastanenin yeni binasının inşaatı yaklaşık 8 yıl devam etmiştir. Ömer Fevzi Atabek, 9 Ocak 1946 Çarşamba günün Hamidiye Mahallesi'nde bulunan eski Gureba Hastanesi (Millet Hastanesi)'nin yeni hastaneye nakledildiğini yazar. Eski hastane binasının da yıkılarak yerine Nafia için depo, atölye ve garajı yapıldığını belirtir.⁷⁶ Hastanenin yeni binasına taşınması yerel basında da yer bulmuştur. 14 Ocak 1946 tarihli Haber Gazetesi'nde Kızılay Derneği idare kurulu

⁶³ Son Haber, No: 1840, 18_Nisan 1938, s. 1.

⁶⁴ Son Haber, No:1894, 27 Ekim 1938, s. 1.

⁶⁵ Haber, No: 1935, 1954.

⁶⁶ Haber, No: 2237,1 Aralık 1941, s.1.

⁶⁷ Haber, No: 2278, 4 Mayıs 1942, s. 1.

⁶⁸ Haber, No: 2305, 10 Ağustos 1942, s. 1.

⁶⁹ Haber, No: 2312, 3 Eylül 1942, s. 2.

⁷⁰ Haber, No: 2305, 10 Ağustos 1942, s. 1.

⁷¹ Haber, No: 2311, 31 Ağustos 1942, s. 2.

⁷² Haber, No: 2315, 14 Eylül 1942, s. 1.

⁷³ Haber, No: 2342, Aralık 1942, s. 2.

⁷⁴ Haber, No: 2327, 29 Ekim 1942, s. 3.

⁷⁵ Haber, No: 2331, 12 Kasım 1942, s. 2.

⁷⁶ Atabek, a.g.e, s.254.

tarafından yaptırılan mutfak ve çamaşırhanenin elektrik tesisatının da tamamlandığı belirtilmiştir⁷⁷.

Ancak hastane faaliyete geçtiğinde inşaat işi tamamen bitmiş değildi. Örneğin 7 Haziran 1946 Cuma günü ikinci katının eksikliklerinin tamamlanması işi için 26.191 lira 93 kuruş keşif bedelli bir ihale açılacağı duyurulmuştur⁷⁸. Şunu ayrıca ifade etmek gerekir ki hastane inşaatını tamamlamak hiç de kolay olmamıştır. Afyon milletvekillerinin müracaatı üzerine Maliye Bakanlığı tarafından 200.000 lira yardım yapılmasına dair bir kanun teklifi verilmiştir⁷⁹. Söz konusu kanun teklifi “1942 malî yılı muvazene-i umumiye kanununa bağlı (A) cetvelinde değişiklik yapılmasına dair kanun” adını taşımaktadır. Bu kanunun 3 sayılı cetvelinde hastane inşaat ve tesisatı için Afyon vilayetine 200.000 lira yardım yapılması teklif edilmiştir. Bu maddenin meclis genel kurulu tarafından kabul edildiği ve kanunlaştığı görülmektedir⁸⁰.

Bunun dışında 1943 yılı içerisinde hastane inşaatını tamamlamak için halkın yardımlarına müracaat edilmiştir. Vali B. Şefik Bicioğlu’nun gayretleri neticesinde aynı yıl Hastaneye Yardım Derneği de kurulmuştur⁸¹. Derneğin 11 kişilik bir idare kurulu oluşturulmuştur. Zamanla mülhakatta da şube teşkilatı açmaya çalışmıştır⁸².

1946 yılı itibarıyla Hastaneye Yardım Derneği İdare Heyeti şu şekildedir: Başkan Tevfik İşça, İkinci başkan Sağlık Müdürü Baki Bilgili, Üyeler: Mehmet Lokmacı, Eczacı Abdullah Nurata, Ahmet Özsoy, İbrahim Saracoğlu, Hüseyin Sümer, Mehmet sağun, Hayri Telek, İhsan Uysal⁸³.

Dernek, 5 kol halinde faaliyet göstermiştir. 1. Pehlivan güreşi tertibi, 2. Makbua karşılığı teberruat, 3. Makbuz karşılığı olarak pancar müstahsillerinden teberruat, 4. Ramazan’da dombala tertibi, 5. Çocuk Esirgeme Kurumu ile müşterek piyango keşidesi⁸⁴.

Hastaneye Yardım Derneği önde gelen esnaf ve tüccara da müracaat etmiştir⁸⁵. Bu çerçevede B. Sabri Özsoy 1.000 lira, B. Ahmet Acar, 500 lira bağışta bulunmuştur⁸⁶. İlaven Vilayet İdare Heyeti kararıyla 24 Şubat 1945 Cumartesi günü eşya piyangosu düzenlenmiştir⁸⁷. Afyon Memleket Hastanesi Yardım Cemiyeti başkanlığı, 1945 yılı içerisinde hastanenin bodrum ve zemin kat elektrik işleri için 5674 lira keşif bedelli eksiltme ihalesi açmıştır⁸⁸.

Hastaneye Yardım Derneği, kongresini 21 Aralık 1945 tarihinde saat 16.00’da belediye salonunda gerçekleştirmiştir. Kongreye vali ve ilçe delegeleri de katılmışlardır. Bu kongrede bir koğuşa 5.000 lira bağışta buluna eczacı Hüsnü Bayar’ın adının verilmesi kararlaştırılmıştır. 500 lira ve daha çok bağışta bulunanların isim listelerinin asılması da kararlaştırılmıştır.

Pehlivan güreşi için 21.275 liralık bilet bastırılmıştır. Güreşten 16.162 lira 50 kuruş gelir sağlanmış, Bunun 1730 lira 5 kuruşu pehlivanlara verilmiştir. 2330 lira 14 kuruş olan yemek masrafı ve diğer giderler de çıkıldığında 14.782 lira 36 kuruş cemiyete yardım sağlamıştır.

Bu dönemde derneğe makbuz karşılığı yapılan bağış, Afyon merkezden 16.790 lira 28 kuruştur. Merkez dışındaki yerlerden toplananlarla birlikte beraber 20.810 lira 28 kuruşa ulaşmıştır. 1946 yılı yılbaşı balosu için de 549 lira teberru elde edilmiştir. Pancar üreticilerinden

⁷⁷ Haber, No: 2648, 14 Ocak 1946, s. 1.

⁷⁸ Haber, No: 2686, 25 Mayıs 1946, s. 3.

⁷⁹ Haber, No: 2374, 19 Nisan 1943, s. 1.

⁸⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:7, C.11, İnikat: 11, 12 Nisan 1943, s. 81.

⁸¹ Haber, No: 2414, 6 Eylül 1943, s. 1.

⁸² Haber, No: 2642, 24 Aralık 1945, s. 1-2.

⁸³ Haber, 18 Şubat 1946, No: 2658, s. 1.

⁸⁴ Haber, No: 2642, 24 Aralık 1945, s. 1-2.

⁸⁵ Haber, No: 2528, 30 Mart 1944, s. 2.

⁸⁶ Haber, No: 2526, 23 Ekim 1944, s. 1.

⁸⁷ Haber, No: 2545, 1 Ocak 1945, s. 2.

⁸⁸ Haber, No: 2607, 9 Ağustos 1945, s. 2.

alınan teberru yükünü 138 lira 55 kuruştur. 1945 yılı Ramazanında yapılan tombala hasılatı da 860 lira 74 kuruştur⁸⁹.

Çocuk Esirgeme Kurumu ile yapılan eşya piyangosu çekilişinden elde edilen gelirin %77'si olan 80.640 lira 34 kuruş derneğe gelir elde edilmiştir. Bu kurumda derneğe ait iki krema makinası bulunmaktaydı. Bu makineler vasıtasıyla ve diğer yollardan Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla elde edilen gelir 119.304 lira 47 kuruştur.

Bu dönemde Hastaneye Yardım Cemiyeti dâhili elektrik tesisatının bir kısmını, merdiven ve merdiven mozaiklerini, bir kısım doğrama işlerini yaptırmıştır. Ayrıca harici elektrik tesisatı için de yardımda bulunmuştur. Elektrik işleri için 4924 lira 89 kuruş üç defada müteahhide verilmiştir. Elektrik tesisatı için de 1420 lira 65 kuruş belediyeye ödenmiştir⁹⁰.

Öte yandan hastanenin masraflarının genel bütçeye aktararak devlet hastanesine dönüştürülmesi Afyonkarahisarlıların hayali olmuştur. Hatta bu amaçla Haber Gazetesi'nde "Sıhhat ve İctimai Muavenet Bakanımıza Açık Mektup" başlıklı bir köşe yazısı yer almıştır. Yazıda hastane binası inşaatının mahalli gayretle bitmek üzere olduğu, ancak, iç malzemeleri almak ve hastaneyi işletmek için para bulunmadığı hatırlatılarak; "Bakanlığın yurdun bazı köşelerinde hastaneler kuracağını öğreniyoruz. Afyondan başka yurdumuzun hiçbir yerinde dört demiryolu kavşağı olan şehir göremedim. Bu binanın boş geçecek her günü 2 milyonun faizsiz ve gelirsiz ihmal edilişi olacaktır" denilmiştir. Bakanlığın 1946 yılı mali yılbaşında hastaneye el koyması talep edilmiştir⁹¹.

19 Haziran 1945 Pazartesi akşamı Afyonkarahisar'a gelmiş olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı B. Sadi Konuk'un ifadelerinden yakın bir zamanda yeni hastanenin devlet hastanesi olarak maliye bütçesine alınmasının güç olacağı anlaşılmıştır⁹².

Basında belirtildiğine göre Afyon Memleket Hastanesinin yeni binasına geçtikten sonra hastane masrafları genel bütçeye alınmıştır⁹³. Bu yüzde devlet hastanesi adını kullanmaya başlamıştır. Örneğin 12 Ağustos 1946 tarihli bir ilan "Afyon Devlet Hastanesi Başhekimliğinden" başlığı ile duyurulmuştur. İlanda hastanenin 22.875 lira 92 kuruş keşif bedelli mutfak ve bulaşıkhanne tesisatı için eksiltme ihalesi açıldığı, ihalenin 26 Ağustos Pazartesi günü hastanede yapılacağı belirtilmiştir⁹⁴.

Özel İdare hastanelerinin Muvazene-i Umumiyyeye devri ve 4862 sayılı Kanuna bağlı 1 ve 2 sayılı cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki Kanuna istinaden memleket hastaneleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmiştir.⁹⁵ Yasanın birinci maddesinde ilişik 1 sayılı cetvelde adları yazılı Özel İdare hastaneleri, vilâyet umumi meclislerinin onayları alındığı taktirde, bina, tesisat, teçhizat ve bilumum eşyalarıyla birlikte bedelsiz olarak ve hiçbir resim ve harca tabi tutulmadan hazineye devir ve tescil olacağı belirtilmektedir. İkinci madde ile ise söz konusu hastanelerin personeli Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Kanununa bağlı kadro cetvellerine aktarılmıştır. Üçüncü madde ile de kanunun 28 Kasım 1954 tarihinde yürürlüğe gireceği belirtilmiştir⁹⁶. Bu hastaneler içerisinde Afyon Memleket Hastanesi'nin adı geçmemektedir. Kesin tarihi belgelerde tespit edilememekle birlikte Afyon

⁸⁹ Haber, No: 2642, 24 Aralık 1945, s. 1-2.

⁹⁰ Haber, No: 2643, 27 Aralık 1945, s. 1.

⁹¹ Haber, No: 2565, 17 Mart 1945, s. 1.

⁹² Haber, No: 2565, 12 Mart 1945, s. 1.

⁹³ Haber, No: 2729, 28 Ekim 1946, s. 1.

⁹⁴ Haber, No: 2708, 12 Ağustos 1946, s. 3.

⁹⁵ Resmi Gazete No: 8458, yayın tarihi: 15 Temmuz 1953, Kabul Tarihi: 10 Temmuz 1953, Kanun No: 6134,

⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:9, C. 24, 106. Birleşim, 10 Temmuz 1953, S sayısı: 255.

Memleket Hastanesi'nin de bir sonraki bütçede yani 1955 yılı bütçesinde Genel Bütçeye dâhil edildiği düşünülebilir.

Öte yandan Afyonkarahisar'a gelen Sağlık Bakanlığı Sosyal Yardım Genel Müdürü Celal Otman, 28 Şubat 1946 tarihinde Memleket Hastanesi'nin 1947 yılbaşında tam kadrolu bir numune hastanesi haline getirileceği müjdesini verdi. Bunun için halen faal durumda olan dâhiliye ve hariciye kliniklerinin, ameliyathanenin, laboratuvarın malzeme eksikliklerini şimdiden tamamlanacağını söyledi. Ayrıca göz, kulak burun boğaz, cildiye ve röntgen kliniklerinin açılması için de gereken hazırlıklarının yapılacağını bildirdi. Belediye tarafından idare edilmekte olan doğumevinin de 1947 yılı başında Nisaiye ve Doğum Kliniği (15 yatak) ve Çocuk Kliniği (10 yatak) halinde hastaneye nakledileceğini açıkladı. Bütün bu işlerin zamanında yapılabilmesi için hastanenin 3. katının eksiklerinin Özel İdare ve Hastane Yapımına Yardım Cemiyeti gelirleri ile tamamlanması gerektiğine işaret etti⁹⁷. Ancak bu ifadelerin de temenniden öteye gidemediği görüldü. Hastanenin numune hastanesine dönüştürülmesi gerçekleştirilememiştir.

Bunula birlikte Memleket Hastanesi her türlü ihtiyacını ihale kanunu çerçevesinde temin etmiştir. Bunlar arasında ilaç, gıda maddeleri, yakacak, temizlik maddeleri, evrak-ı matbua, vb. yer almaktadır. Bazen ihalelerde sıkıntı çekildiği görülmektedir. İhalelere talimli çıkmayınca pazarlık usulüne müracaat edilmektedir. Örneğin erzak ve mahrukat ihalesine talimli çıkmayınca 9 Temmuz 1943 tarihinden itibaren bir ay süre ile pazarlık usulü ile temini yoluna gidilmiştir⁹⁸. Yine hastanenin yoğurt, süt müteahhitliğini almış olan Ahmet Açıklalın'ın askere alınması dolayısıyla mukavelesi fesh edilerek 15 Temmuz 1940 tarihinde yeniden ihale açılmıştır⁹⁹.

Bu arada Afyon Memleket Hastanesi'nin elektrikle şehirde aydınlatılan ilk yerlerden olduğu söylenebilir. Başhekim Tahsin Bey'in ve Muhasebe-i Hususiye Müdürü Safder Bey'in gayretleri neticesinde ilk defa 1924 yılında elektrikle aydınlatılmaya başlanmıştır¹⁰⁰. Bu aydınlatma jeneratör ile gerçekleşmiş olmalıdır. 1929 yılı itibarıyla ise hastaneye şehir elektriği verildiği kesindir. Zira bu yıl Afyonkarahisar'da elektrik tesisi kurularak şehre verilmiştir. Afyon elektrik şirketi Özel İdare tarafından işletiliyordu. Hastane de Özel İdarece işletildiği için şehir elektriğine kolayca bağlandığı düşünülebilir¹⁰¹.

Belirtmek gerekir ki Memleket Hastanesinin önemli sorunlarından birisi de mefruşat problemidir. Örneğin bu çerçevede 1928 yılı itibarıyla zeminin tamamen muşamba ile tefriş edilmesi, hastaların kışın üşümemesi için pencerelere birer kat cam daha ilave edilmesi kararlaştırılmıştır. Yine bu yıl 50 adet karyola ve 1 ameliyat masası satın alınması planlanmıştır. Hastanenin mutfağı ayrı bir bina idi. Mutfak binası koğuşlara uzak olduğu için bilhassa kış mevsiminde hastalara sıcak yemek yedirmek mümkün olmuyordu. Bu yüzden çift cidarlı yemek bakracı yaptırılmasına karar verilmiştir¹⁰².

Afyon Memleket Hastanesi kadrolarına gelince Cumhuriyetin ilk yılları itibarıyla Afyon Memleket Hastanesi'nin başhekimi Fehmi Tahsin Bey'dir¹⁰³. Bu tarihten itibaren 1938 yılına kadar başhekimin kim olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. 1938 yılı Temmuz ayı itibarıyla Afyon Memleket hastanesi başhekimi operatör Recep Seyhan idi¹⁰⁴. Bu yılın Ekim ayı içerisinde Recep Seyhan, Mersin Memleket Hastanesi Başhekimliğine tayin edildi¹⁰⁵. Onun yerine ise

⁹⁷ Haber, No: 2662, Mart 1946, s. 1.

⁹⁸ Haber, No: 2402, 26 Temmuz 1943, s. 2.

⁹⁹ Haber, No: 2098, 8 Temmuz 1940, s.2.

¹⁰⁰ İkaz Gazetesi, No: 35-355, 27 Mart 1340/1924, s.2.

¹⁰¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sadık Sarısamam, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Afyonkarahisar'a Elektriğin Getirilmesi", Gazi Akademik Bakış, C.12, S.24, Yaz 2019, ss.191-222.

¹⁰² Son Haber, No: 202-482, 16 Eylül 1928, s.1.

¹⁰³ İkaz Gazetesi, No: 35-355, 27 Mart 1340/ 1924, s.2.

¹⁰⁴ Haber, No: 1863, 7. Temmuz 1938, s.1.

¹⁰⁵ Haber, No: 1889, Haber, 6 Ekim 1938, s. 1.

Mersin Memleket Hastanesi Başhekimliği Operatör Dr. Safaeddin Bey tayin edilmiştir. Safaeddin Bey, 26 Ekim günü Afyonkarahisar'a gelerek görevine başlamıştır. Görevi devreden Operatör Recep Seyhan da Mersine gitmiştir¹⁰⁶.

Bununla birlikte Memleket Hastanesinde yoğun bir doktor eksikliği yaşanmıştır. Hastanede bütün branşların doktorlarını bulmak mümkün değildi. Hastaneye ilk defa 1929 yılı Ocak ayı itibarıyla Fuat Bey adında bir bakteriyolog tayin edilmiştir¹⁰⁷. 1932 yılı itibarıyla Memleket Hastanesi bakteriyoloğu olarak askeri doktor sıfatıyla Afyonkarahisar'da bulunan Sabri Bey görevlendirilmiştir¹⁰⁸. 1938 yılı itibarıyla da Afyon Memleket Hastanesi operatörlüğüne Mersin Memleket Hastanesi operatörü B. Safaeddin tayin edilmiştir¹⁰⁹. 1938 yılı itibarıyla de Memleket Hastanesi Dahiliye Mütahassısı Kadri Yetgin'dir¹¹⁰. Kadir Yetkin, 1937 yılından beri Doğan Matbaası yanındaki Işık Berber Salonu üstünde her gün saat 15.00'ten sonra özel muayene de yapmaktaydı¹¹¹. 1940 yılında Memleket Hastanesi dâhiliye mütahassıslığına Bursa Verem Mücadele Dispanseri başhekimliği B. Mesut Tekinalp tayin edilmiştir¹¹². Hastanenin bundan önceki dâhiliye doktoru B. Derviş Taver, Maraş Hastanesi dâhiliye tabipliğine tayin olunmuştur¹¹³.

Hastalıklarından kurtulan kişiler ya da aileleri kendilerini tedavi eden doktorlara teşekkür için gazetelere ilanlar verdikleri, ilanlar arasında Memleket Hastanesi doktorlarının da yer aldığı görülmektedir. Afyonkarahisar Memleket Hastanesi Dâhiliye Mütahassısı Bakteriyolog Sabri Bey için verilen teşekkür ilanında *"İki defa zatürre ve en nihayetinde septisemi geçiren refikamın Memleket Hastanesinde dâhiliye mütahassısı bakteriyolog Bay Sabri'nin bilgili ve ihtimamlı tedavisi ve teşhisinde gösterdiği isabet ve çabukluk sayesinde muhakkak bir ölümden kurtulduk. Afyonlular böyle bir doktora malik olduklarından bahtiyardırlar. Kıymetli doktorumuza minnet ve teşekkürlerimizi bildiririz"* denilmiştir¹¹⁴.

1938 yılına ait bir başka ilanda ise hastane başhekimliği operatör Recep Seyhan ile dâhiliye mütahassısı Kadri Yetgine teşekkür edilmiştir. İlan apandisit rahatsızlığından ameliyatla kurtulan Nafia Müdür Vekili Mühendis Rifat Öge'ye aittir¹¹⁵.

Hastane mümkün olduğu kadar teknik cihazlarla donatılmaya çalışılmıştır. Afyonkarahisar'da ilk defa 1926 yılı Kasım ayı içerisinde Doktor Nedim Bey'le Hacı Yunuszade Salih Efendi'nin gayretleriyle hastaneye bir röntgen cihazı getirilmiştir¹¹⁶. Bu röntgen cihazının Afyon Memleket Hastanesinde kullanılan ilk cihazı olduğu düşünülebilir. Yine aynı yıl bir mikroskop ve bazı cerrahi aletler alınmıştır¹¹⁷. Bunun dışında hastane başhekimleri tıbbi ihtiyaçları temin edebilmek için zaman zaman İstanbul'a gitmek durumunda da kalmışlardır¹¹⁸.

Öte yandan hastanelerde hasta tedavi edilmesinin dışında tıbbi eğitim verildiği de görülüyordu. Örneğin Afyonkarahisar Memleket Hastanesi'nde ebeler ders verilerek, çağdaş bilgiler ile donatılmalarına çalışılmıştır¹¹⁹. Bu arada hastane ihtiyacı olan personeli, başhekimlik vasıtasıyla kadroya alıyordu. Cumhuriyet döneminde Afyon Memleket Hastanesinde kadın görevliler de

¹⁰⁶ Haber, No: 1890, 10 Ekim 1938, s. 1; Haber, No: 1894, 27 Ekim 1938, s. 1; Haber, No: 1898, 10 Kasım 1938, s. 1.

¹⁰⁷ Son Haber, No: 636, 3 Kanunusani 1929, s.1.

¹⁰⁸ Son Haber, No: 1328, 8 Birincikanun/ Ocak 1932, s. 1.

¹⁰⁹ Haber, No: 1890, 10.Ekim 1938, s. 1

¹¹⁰ Son Haber, No: 1863, 7 Temmuz 1938, s.1.

¹¹¹ Haber No:1751, 17 Mayıs 1937, s. 4.

¹¹² Haber, No: 2122, 30 Eylül 1940, s.1.

¹¹³ Haber, No: 2088, 5 Haziran 1940, s.1.

¹¹⁴ Son Haber, No: 1522, 31 İkinciKanun/ Ocak 1935, s. 4.

¹¹⁵ Son Haber, No:1863, 7 Temmuz 1938, s. 4.

¹¹⁶ Haber, No:178, 11 Kasım 1926, s.1.

¹¹⁷ Haber, No:187, 6 Aralık 1926, s.1.

¹¹⁸ Son Haber, No:219-499, 9 Kasım 1928, s.1

¹¹⁹ Haber, No:187, 6 Aralık 1926, s.1.

hizmet vermeye başlamıştır. Örneğin 1939 yılında Memleket Hastanesi 40 lira ücretli bir bayan hasta bakıcı ilanı vermiştir¹²⁰.

Bununla birlikte Karahisar Memleket Hastanesi'nin verimliliğini ölçebilecek veriler ise azdır. Ancak yerel basına yansıyan bilgilerden hareketle bir kısım değerlendirmeler yapılabilir. Örneğin 1926 yılı itibarıyla Afyon Memleket Hastanesi'nde tedavi edilen hasta sayısı 1150'dir. Bunlardan 318 hasta yataklı tedavi görmüş, geriye kalan 832 hasta ise ayakta tedavi edilmiştir. Hastalardan %27'si yataklı tedavi görmüş, diğerleri ayakta tedavi edilmiştir¹²¹. Afyon Memleket Hastanesinde 1928 yılı Mart ayından eylül ayına kadar 56 ameliyat gerçekleştirilmiştir. Bu ameliyatlar neticesinde 5 hasta hayatını kaybetmiş, 51 hasta ise kurtarılmıştır¹²². Yaklaşık 7 ayda 56 ameliyat gerçekleştirildiğine göre yılın diğer zamanlarında da aynı oranda ameliyat yapıldığını varsayarsak yılda toplam 96 ameliyat gerçekleştirildiği söylenebilir. Yine bu verilere göre ameliyat edilen hastaların %9'unun hayatını kaybettiği görülmektedir.

Hastanenin verimliliği hususunda 1943 yılı için de veriler vardır. 1 Haziran 1943'den 31 Aralık 1943'e kadar 7 aylık dönemde 5.048 hasta ayakta muayene edilmiştir. Bunlardan 2.831 dâhiliye, 2.217'si hariciye hastasıdır. Yine bu dönemde 589 hasta yataklı tedavi görmüştür. Bunlardan 502'si iyileşmiştir. 31'i iyileşmeden hastaneden ayrılmıştır, 56'sı ise vefat etmiştir. Yine 7 aylık dönemde 54 büyük, 170 küçük ameliyat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2'si müdahaleli, 5'i müdahalesiz olmak üzere 7 doğum gerçekleştirilmiştir. 34 kişiye ise kuduz aşısı tatbik edilmiştir¹²³. Bu bilgilere göre 1 yıl içerisinde hastanede 8650 kişinin ayakta tedavi edildiği ve 385 civarında ameliyat yapıldığı öngörülebilir. Yine görüldüğü üzere hastane hizmetlerinde 15 yıl öncesine göre büyük oranda iyileşme söz konusudur. Bu iyileşme hastane imkânlarının ve doktor sayısının artması ile açıklanabilir.

Sonuç

Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sahib) Memleket Hastanesi'nin tarihi, benzerlerinde olduğu gibi Gureba Hastanesine dayanmaktadır. Karahisar-ı Sahib Gureba Hastanesi'nin kurulmasına yönelik çabalar 1902 yılında başlamıştır. Hastanenin 20 yataklı olarak inşa edilmesi planlanmıştır. Hastane binası 1906 yılında tamamlanarak hizmete girmiştir. Karahisar Mutasarrıflığının talebi üzerine 1907 yılı Temmuz ayında Sultan II. Abdülhamit'e izafeten hastanenin adına Hamidiye kelimesi eklenmiştir.

Afyonkarahisar'daki bu hastanenin adının 1917 ve 1918 yıllarında dahi Gureba Hastanesi olarak geçtiği görülmektedir. Cumhuriyet döneminde Memleket Hastanesi ifadesi kullanılmıştır. Hastanenin daimi giderleri sürekli problem teşkil etmiştir. Bunun için gelir elde etmek amacıyla piyango çekilişleri için merkezden izin alınması gerekmiş, bunda da zorluklar yaşanmıştır. Devlet merkezi kaynak olarak mahalli gelir fazlalarını işaret etmiştir. Bu durumda bir kısım mahalli vergilerin artırılması yoluna gidilmiştir. Dersaadet ve İzmir şimendiferleri vasıtasıyla Karahisar'a gelecek eşya ve ticaret mallarından duhuliyeye vergisi alınmıştır. Hastane masraflarına yetiştirilemeyince ilave bütçelere ihtiyaç duyulmuştur.

Bu arada hastane masrafları ve tapusu nedeniyle muhasebe-i hususiye ile belediye arasında sürtüşmeler yaşanmıştır. Zira Muhasebe-i Hususiye hastane masraflarını kendisi karşıladığı için hastanenin tapusunu istemiştir. Belediye hastane binasının tapusunu vermeye razı olmadığı gibi kira bedeli almaya devam etmiştir.

Diğer taraftan hastane binasının genişletilmesi ve yatak kapasitesinin artırılmasına dair farklı zamanlarda çabalar olmuştur. Bulaşıcı hastalıklar için ayrı bir karantina binasının olmaması ciddi

¹²⁰ Son Haber, No: 1885, 15 Eylül 1938, s.1.

¹²¹ Haber, No:187, 6 Aralık 1926, s.1.

¹²² Son Haber, No: 202-482, 16 Eylül 1928, s.1.

¹²³ Haber, No: 2470, 30 Mart 1944, s. 1.

sakıncalara yol açmıştır. 1937 yılından itibaren Memleket Hastanesine yeni bir bina yapılması için çalışmalar başlamıştır. Buna göre Ciritler Kayası önüne hastane binası 100 yataklı olacaktır. Bu amaçla bazı araziler istimlak edilmiştir. İstimlak işlemleri 1938 yılı Mart ayı içerisinde tamamlanmıştır. Nisan ayında da hastane inşaatı ihale edilmiştir. 30 Nisan 1938 günü Afyon Valisi Ahmet Durmuş Örendilek'in de katıldığı bir törenle temel atma işlemi gerçekleştirilmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı şartları inşaatı yeterince para ayrılmasını engellemiştir. Müteahhitler paralarını alamadıkları için inşaatı bırakmışlar, yeni ihaleler açmak zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Yarım kalan inşaatın tamamlanabilmesi için valilik tarafından 1943 yılı içerisinde Afyon Memleket Hastanesi Yardım Derneği kurdurulmuştur. Bu cemiyet çeşitli yöntemlerle halktan yardım paraları toplayarak hastane inşaatının tamamlanmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu şartlarda hastane binasının inşaatı yaklaşık 8 yıl devam etmiştir. Nihayetinde hastane, inşaatın bazı kısımlarındaki eksikliklere rağmen 9 Ocak 1946 günü yeni binasına taşınmıştır. Bu eksiklikler zamanla giderilmeye çalışılmıştır.

Hastane yeni binasına taşındıktan sonra devlet hastanesi adı kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, bir süre daha harcamalarını Özel İdare bütçesinden yapmıştır. 1954'ten sonra memleket hastaneleri büyük oranda genel bütçeye dâhil edilmişlerdir. 1954 yılı itibarıyla Afyon'daki hastane genel bütçeye alınmış değildir. Ne zaman genel bütçeye alındığını kesin olarak tespit etmek mümkün olamadı. 1955 yılı içerisinde genel bütçeye dâhil edildiği düşünülebilir.

Diğer taraftan Memleket Hastanesinde bütün branşlarda doktorların mevcut olmadığı görülmektedir. Hastane bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere her türlü sağlık probleminde mahallindeki en önemli kuruluş olmuştur. Hatta hastanede hasta tedavi edilmesinin yanı sıra tıbbi eğitim de verilmiştir.

Hastanenin verimliliği hakkındaki değerlendirmelere gelince Afyon Memleket Hastanesi'nde 1926 yılında tedavi edilen hasta sayısı 1150 iken 1943 yılında yedi aylık dönemde 5637'ye yükselmiştir. Bütün yıl boyunca aynı verimlilikte çalışıldığını varsayarsak tedavi gören hasta sayısı 9.963'e ulaşmaktadır. Yani 15 yıllık süreçte tedavi edilen hasta sayısı %866 artmıştır. Yıllık ameliyat sayısının da 1928 yılı verileri ile kıyaslandığında 4 kat arttığı müşahade edilmiştir. Görüldüğü üzere hastane hizmetlerinde 15 yıl öncesine göre büyük oranda iyileşme söz konusudur. Bu iyileşme hastanenin imkânlarının ve doktor sayısının artması ile açıklanabilir.

Kaynakça

1.Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vala Riyaseti Defterleri* (MVL)

BOA, *İrade Taltifat* (İ.TAL)

BOA, *Dahiliye Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti* (DH.EUM), 2. Şb.

BOA, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi* (DH.MKT)

BOA, *Maarif Nezareti Mektubi kalemi* (MF.MKT)

BOA, *Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti* (ML.EEM)

BOA, *Babıali Evrak Odası* (BEO)

BOA, *Dahiliye Umur-ı Mahalliyeye ve Vilayat Müdürlüğü* (DH. UMVM)

2. Gazeteler, Resmi Yayınlar.

Haber Gazetesi.

<https://afyonkarahisardh.saglik.gov.tr/TR,31484/tarihcemiz.html> ET: 5 Şubat 2021.

Hüdavendigâr vilayeti 1292/1875 Salnamesi, Matbaa-i Vilayet-i Hüdavendiğâr, Def'a:6.

Hüdavendigâr Vilayeti salnamesi, Daf'a: 34, H.1325, Bursa Vilayet Matbaası

İkaz Gazetesi

Resmi Gazete No: 8458, yayın tarihi: 15 Temmuz 1953.

Son Haber Gazetesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:7, C.11.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 9, C.24.

3. Kitaplar ve Makaleler

ATABEK Ömer Fevzi, *Afyon Vilayeti Tarihçesi*, Haz: Turan Akkoyun, Afyon Kocatepe Üniversitesi yayımları, Afyon 1997.

GÖNÇER Süleyman, *Afyon İli Tarihi*, C.II, (Haz. Ahmet İlaslı), Afyon 1991.

ILGAR Yusuf, "Karahisar-ı Sahib'de Sağlık Hizmetleri ve Guraba Hastanesi", *Başkentte Afyonkarahisar*, Özel yayım, Tarihi belirsiz, ss. 10-14.

KARAZEYBEK Mustafa "Osmanlılar Döneminde Afyonkarahisar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon Valiliği yayımları, (Haz. Muzaffer Uyan ve diğerleri), Afyon 2004.

ÖZKAYA Yücel, *Milli Mücadelede Ege Çevresi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.

SARISAMAN Sadık, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Afyonkarahisar'a Elektriğin Getirilmesi", *Gazi Akademik Bakış*, C.12, S.24, Yaz 2019, ss.191-222.

TANELİ Baha, ŞAHİN Hatice, "Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Hastaneler ve Çocuk Hastaneleri", *Cumhuriyetten Önce ve Sonra Ülkemizde Hastaneler, Çocuk Hastaneleri ve Tıp Eğitimi*, (ed. Baha Taneli, Hatice Şahin), İzmir 2013.

YILDIRIM Gölal, "19. Yölzölün Sonlarında Sağlık Alanında Modernleşmeye Bir Örnek: Sivas Gureba Hastanesi Projesi", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.31, Gölz 2020, ss.779-796.

Ekler

Resim 1. Afyonkarahisar Memleket Hastanesi

Kaynak: Gönçer, a.g.e., s.319.

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

1897

13 / 6

Resim 2. Afyonkarahisar Memleket Hastanesi Karantina Binası Planı

Kaynak: BOA, DH. UMVM, 95/11.

Resim 3. Memleket Hastanesinin Yeni Binası İnşaat Halinde

Summary

The history of Afyonkarahisar Memleket Hospital dates back to the Gureba Hospital. The efforts for the establishment of the Karahisar-ı Sahib Gureba Hospital started in 1902. It was planned to build the hospital with 20 beds. The hospital building was completed and put into service in 1906. Upon the demand of the Governor of Karahisar, the word "Hamidiye" was added to the name of the hospital in honour of the Sultan Abdülhamit II in July 1907.

In the Republican period, the term Memleket Hospital was used for this hospital. The fixed expenses of the hospital posed continuous problems. For this reason, lottery draws were organised and it was sought to increase a certain part of local taxes in an attempt to generate an income. Entrance tax was taken from the goods and trade goods that would come to Karahisar via the İstanbul and İzmir railways. Even so, the expenses of the hospital could not be reached, and additional incomes were needed.

In the meanwhile, disagreements arose between the Local Government and municipality due to the hospital. The Local Government wanted to transfer title deeds of the hospital into its name because it covered its expenses. The municipality did not agree to give the title deed of the hospital building and it also insisted on the rent demand.

On the other hand, works were carried out about extending the hospital building and increasing its bed capacity at different times. Establishment of a separate quarantine building for infectious diseases was brought to the agenda.

Since the year 1937, works were conducted for the establishment of a new building of the Memleket hospital. According to this, it was planned that the hospital to be built in front of Ciritler Kayası had 100 beds. For this purpose, some of the lands were nationalized. The groundbreaking ceremony of the hospital was held with a ceremony to which the Governor of Afyon Ahmet Durmuş Örendilek attended on 30 April 1938. However, the conditions of the Second World War prevented the allocation of enough money for the building. The building contractors abandoned the building for the reason that they did not receive their money, and the necessity of initiating new tenders arose.

At this time, Afyon Memleket Hospital Charity was established by the governorship in the year 1943. This association strived for the completion of the hospital building by raising benefits from the public with different ways.

In these conditions, construction of the hospital building continued around 8 years. Eventually, the hospital moved to its new building on 9 January 1946 despite the deficiencies in some parts of the construction. These deficiencies were tried to be overcome in time.

The hospital was named as state hospital after it moved to its new building. However, it made its expenses from the budget of the Local Government for a while. It could not be possible to determine exactly when the hospital was transferred to the general budget. It was thought that it was included in the general budget in the year 1955.

On the other hand, it was seen that there were not doctors in all branches in the memleket hospital. The Memleket Hospital became the most prominent institution of the location for all kinds of health problems especially infectious diseases.

When the performance of the hospital was considered, while the number of the patients treated in Afyon Memleket Hospital was 1150 in 1926, it increased to the number of 5637 in the first seven months of the year 1943. The number of the patients to be treated reached 9.963 assuming that it worked at the same performance during the whole year. Namely, the number of the treated patients increased 866% in the period of 15 years. It was observed that the number of annual operation/surgery quadrupled as compared to the data of the year 1928. Improvement of the hospital services was seen to a large extent as compared with conditions 15 years ago. This improvement could be explained with the increase in the opportunities of the hospital number of doctors.

